באַגעגענען זיך נאָך 80 יאָר...

יעדער איינער אין גאַס. ווער קען דאָס ניט בלומע׳ן?

העכער פערציק יאָר האָט בלומע אָפּגעלעבט אין סווינציאַן פונעם אומקערן זיך פון לאַגער נאָך די צוועלף שקלאַפּאַרבעט יאָר, ביזן ענדגילטיקן אונטערגאַנג פון סאָוועטנפאַרבאַנד אין 1991.

ווי אַזוי קוקט אויף דעם בלומע? ״ערשטנס״, זאָגט זי מיט איר טיפן בר-סמכאדיקן (בת-סמכאדיקן?) קול, ״דאַרף מען משיג זיין אַז די געשיכטע פון אייראָפּע אין צוואַנציקסטן יאָרהונערט איז געווען אַ משוגעים הויז. דורך דעם וואָס סטאַלינס הענקער האָבן מיר צוועלף יאָר געמוטשעט, האָבן זיי מיר פאַקטיש אָפּגעראַטעוועט. ווען איך בלייב דאָ וואָלט איך זיכער אומגעקומען אינאיינעם מיט דער מאַמען, און אין געוויסע שטימונגען דאַכט זיך מיר, אַז אַזוי וואָלט באַדאַרפט צו זיין״.

און צווייטנס, טוט אַ קוק, ס׳איז דאָ אויף דער וועלט אַ ג-ט. איצטער האָב איך ווי דער רבי פלעגט זאָגן ״אַ ראיה דערצו״: קורץ נאָכדעם ווי ס׳האָט זיך צוזאַמענגעבראָכן דער סאָוועטנפאַרבאַנד, און מ׳האָט גענומען בויען אַ לאַנד וואָס זאָל קענען אַריין צווישן די פעלקער פון מערב אייראָפּע, איז מיר געוואָרן אַכציק יאָר. צו די שמונים קען מען קיין סך טענות צום רבונו של עולם ניט האָבן, נאָר וואָס? איך האָב געפילט אַז עס קומען צו צו מיר, נייע גוטע יאָרן, וואָס ס׳שענקט ג-ט אויף גוטצומאַכן די פאַרלאָרענע יוגנט, די צוועלף יאָר אין סיביר, די אַלע יסורים...״

מרדכי קאַפּלאַן

עס גייען אַוועק עטלעכע רגעס פון שטילשווייגעניש און בלומע איז ממשיך:

״אָבער סתם לעבן איז ניט קיין עסק. מיין שליחות דאָ איז צו טאָן דאָס וואָס איך קען אויף צו היטן די הייליקע ערטער, וואו עס זיינען געשטאַנען די שוהלן, צו היטן דעם בית עולם און אָפּצומערקן די אַלע ערטער פון מאַסן מאָרד״.

שוין אַ סך יאָר וואָס בלומע זוכט אויס צווישן די קריסטן לעבעדיקע עדות צו די אויסשיסונגען פון סווינציאַנער אידנטום. אין צוגאָב צום גרויסן מאַסן קבר לעבן נייסווינציאַן, האָט בלומע געפונען עדות אויף נאָך צען ערטער וואו פאַרשיידענע גרופּעס אידן האָט מען אויסגעשאָסן און באַגראָבן אין אַ גרוב. אויף יעדן אָרט שטייט היינט אַ שטיין, עס זאָל זיין וואו קדיש צו זאָגן. אַדאַנק בלומע׳ן האָט מען אויפגעהערט צעשטערן דעם אַלטן אידישן בית עולם און ס׳קומען קינדער פון די שולן אַלע יאָר עס רייניקן. אַדאַנק בלומע׳ס באַמיאונגען שטייט אַ שטיין צום אָנדענק פון דעם ״אַלטן בית מדרש״ און דעם ״נייעם בית מדרש״.

און אחרון אחרון, שוין יאָרן וואָס אַלערלייאיקע אידן פון אַלע עקן וועלט קומען אויף קבר אבות, זוכנדיק די משפחה שרשים אין סווינציאַן און סווינציאַנער געגנט, און א י י ן בלומע כ״ץ, איר צו לאַנגע געזונטע יאָר, ווייס אַלצדינג צו ווייזן.

און טאַקע צווישן די אידן וואָס זיינען צו איר אַריינגעפאַלן זוכנדיק דעם שורש, האָב איך אַליין געהאַט די זכיה ״אַריינצופאַלן צו בלומע׳ן״. ומעשה שהיה כך היה:

מיט קאַרגע פּופּצן יאָר צוריק, פאַר חנוכה צייט אין 1990 בין איך אָנגעקומען אין סווינציאַן, וואו עס איז געבאָרן געוואָרן מיין טאַטע, דער אידישער פּאָעט מעינקע קאַץ (1991-1906). איך בין געקומען מיט אַ גאַנצער ריי פראַגעס: וואו איז געווען ״פּאָשמענער גאַס״? וואו איז געווען דער אַלטער בית עולם? צי געדענקט איימיצער אבא לייזער דעם מלמד? יאַנקל דוד דעם גמרא מלמד? דעם בעטלער חיים מאיר דער סווירער? און אַזוי נאָך אַ סך פראַגעס. געפונען בלומע׳ן! דער איינציקער מענטש וואָס ווייס די אַלע ענטפערס.

די גרעסטע פרייד האָט עס דעם טאַטן דאַמאָלסט געבראַכט ווען אין זיין וואַלד הויז אין די וועלדער צו צפון פון ניו יארק, האָב איך אים געבראַכט אַלצדינג וואָס בלומע כ״ץ האָט דערציילט און געוויזן, ווי אויך אַ ווידעאָ. נאָך פּסח תשנ״א, האָבן מיר אינאיינעט טעלעפאָנירט קיין סווינציאַן, וואו מיר האָבן פריער געמיינט אַז ס׳איז לאַנג שוין ניטאָ קיין אידן. דעם טאַטן, מעינקע׳ן, איז דאָס געווען אַ מין נס, אַז ער רעדט מיט אַ פרוי אין סווינציאַן וואָס האָט זיך קינדווייז געלערנט, פּונקט ווי ער, ביי אבא לייזער דעם מלמד, אַז ער טעלעפאָנירט קיין סווינציאַן, אַ זיבעציק יאָר נאָכדעם ווי ער האָט אַליין אויסגעוואַנדערט קיין אַמעריקע.

די לעצטע יאָרן איז בלומע אַ באַליבטע וועגווייזערין פאַר סטודענטן פון אידיש. מיט אַ פּאָר חדשים צוריק האָט זי ביי אונדז אויפן ווילנער אוניווערסיטעט געעפנט דעם נייעם אידישן קורס פאַר לערער, פינף און זיבעציק יאָר נאָכדעם ווי זי איז אַליין געווען אַ תלמידה אין אידישן לערער סעמינאַר.

ביי יענער ערשטער באַגעגעניש האָט ביי מיר בלומע געבעטן אַזאַ מין טובה: ניט מער און ניט ווייניקער, צי איך קען אויסזוכן איר האַלבן ברודער ערגעץ אין אַמעריקע. מיט אַ האַלבן מויל האָב איך געזאָגט, אַז איך וועל פּרובירן; ״מיט אַ האַלבן מויל״ ווייל כ״ץ איז ניט קיין זעלטענער נאָמען; דער טאַטע אירער איז אַוועק פון סווינציאַן ערגעץ אין 1913 אָדער 1914. וואו וועל איך גיין זוכן אַזעלכע נעכטיקע טעג? און איר איז דאָס פאַרשטענדלעך אַן ענין וואָס שטייט ברומו של עולם: נאָך אַלע שחיטות און נאָך אַ האַלבן יאָרהונדערט נאָך דער מלחמה, דאַרף לעבן איר האַלבער ברודער, אַ לייבלעכער זון פון איר טאַטן, וועמען זי האָט קיינמאָל פאַר די אויגן ניט געזען...

איך האָב געטראַכט צו שטעלן אַן אַנאָנס אין עטלעכע אידישע צייטונגען, און איך האָב געקלערט, אַז נאָך דעם וועל איך דער טייערער בלומע׳ן מודיע זיין אַז ס׳איז ניט געלונגען. (אויף אַזויפיל האָב איך געהאַט אַ טרוקענעם ליטוואַקס ״בטחון״ אין דער זאַך...)

נאָר גיי ווייס. איך האָב אַוועקגעשיקט אַ בריוו אין ״האַיאַס״, די גרויסע אידישע אָרגאַניזאַציע וואָס העלפט אידישע אימיגראַנטן און זוכט קרובים, און געגעבן די משפחה פּרטים וואָס איך האָב פאַרשריבן זייענדיק ביי בלומע׳ן אין איר קליינינקער סווינציאַנער דירהלע, וואו זי לעבט עד היום.

נסים ונפלאות. ס׳איז ניט אַוועק קיין צוויי וואָכן און אין אָקספאָרד, ענגלאַנד, וואו איך האָב יענע יאָרן געלערנט און געאַרבעט, איז אָנגעקומען אַן ענטפער פון ״האַיאַס״. אין בריוו איז געשטאַנען: ״מיר האָבן געפונען דעם זון פון יענעם אידן וועמענס פּרטים איר האָט אונדז געגעבן. אָט איז זיין אַדרעס און טעלעפאָן. נאָר מיר בעטן אייך, איר זאָלט זיך אויפפירן זייער איידל און סענסיטיוו. מיר ווייסן גאָרניט צי ער ווייס אַז זיין טאַטע איז נאָך געווען חתונה געהאַט און געהאַט איבערגעלאָזן קינדער אין אייראָפּע״.

איך האָב גלייך אויפגעהויבן דעם טרייבל און טעלעפאָנירט אָטאָ דעם איד אין אַ געוויסער שטאָט אין אַמעריקע. איך האָב אים איבערגעגעבן מיט גרויס פרייד אַז זיינע אַ האַלבע שוועסטער, אַ סך עלטער פון אים, לעבט אין סווינציאַן, אין ליטע!״

דער איד איז געוואָרן זייער ברוגז, גענומען שרייען אַז ער האָט ניט קיין שוועסטער און עמיצער וויל ביי אים מסתמא עפּעס אויסנאַרן. און ער האָט אַוועקגעלייגט דעם טרייבל.

מיט אַ וואָך שפּעטער, האָב איך זיך אָנגענומען מוט און אים ווידער טעלעפאָנירט. איך האָב אים געזאָגט: ״איידער איר לייגט אַוועק דעם טרייבל, הערט מיר נאָר אויס אַ מינוט. איך בין אַ לערער אין אָקספאָרדער אוניווערסיטעט און איך האָב ניט קיין שום פּניות. דערלויבט מיר אייך שיקן אַ בילד פון דער פרוי, יונגערהייט און היינט צו טאָג, און איר׳ט אפשר זען צי עס דאָ אַוועלכע ניט איז משפּחה ענלעכקייט״.

״איך וויל ניט קיין בילדער!״ און ער האָט נאָכאַמאָל אַוועקגעלייגט דעם טרייבל.

איך האָב געזען אַז ס׳האַלט ״ניט גוט״. מיט נסים גלייך געפונען איר האַלבן ברודער, מיינט ער אַז עפּעס אַ שאַרלאַטאַן האָט אים פאַרטשעפּעט מיט אַ ווילדער מעשה. איך האָב גענומען טראַכטן, אַז מ׳קען צו אים די קלענסטע טענה ניט האָבן, חלילה! ווי אַזוי וואָלט איך זיך אָפּגערופן ווען אַ שטאָק פרעמדער מענטש וואָלט מיר טעלעפאָנירט און געגעבן די ״בשורה״ אַז איך האָב ערגיץ אין האָצעפּלאָץ אַ האַלבן ברודער וואָס מיינע עלטערן האָבן וועגן דעם קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט? איך וואָלט געטראַכט, אַז דאָס איז אָדער אַ משוגענער אָדער אַ שאַרלאַטאַן און אפשר אַפילו, רחמנא לצלן, די ביידע זאַכן אינאיינעם. לאחר המעשה האָב איך פאַרשטאַנען, אַז דאָס וואָס איך הייס צופעליק אויך כ״ץ האָט דעם אידן נאָך מער פאַרמישט.

איז וואָס זשע טוט מען?

איך האָב טעלעפאָנירט בלומע׳ן אין סווינציאַן און איר געזאָגט אַז זי מוז זיך דערמאָנען מער משפּחה פּרטים (ניט זאָגנדיק מער ווי דאָס).

נאָר די קלוגע בלומע האָט זיך אַפּנים גלייך געכאַפּט. זאָגט זי מיר:

״הער אויס! זאָג אים אַז מיין ברודערל וואָס איז אינגלווייז געשטאָרבן פון הונגער אין די יאָרן פון ערשטן קריג האָט געהייסן אליקום און דאָס האָט דער טאַטע אַ נאָמען געגעבן נאָך זיין טאַטן. ווער ווייס, אפשר האָט ער עפּעס וואָס געטאָן אין אַמעריקע צום אָנדענק פון זיין טאַטן, אליקום?״

האָב איך ווידער געקלונגען דעם אַמעריקאַנער אידן, אים געזאָגט אַז זיין טאַטנס בכור אין אייראָפּע האָט געהייסן אליקום.

״אליקום?!״ טוט ער אַ שריי אין טעלעפאָן! דאָס איז מיין העברעאישער נאָמען! פון וואַנעט ווייסט איר דאָס? אליקום! הערט זיך איין, זייט ניט אין כעס וואָס מיר קלינגט עס אַלץ ווילד. טוט מיר אַ טובה, און שיקט מיר אַ בילד פון דער פרוי, יונגערהייט און ווי זי זעט אויס איצטער.״ (זיין ענגלישער נאָמען איז געוויינלעך געווען אינגאַנצן אַנדערש.)

״נאָך היינט!״ האָב איך אים געענטפערט מיט גרויס פרייד.

דערלעבט יאָרן, אַ וואָך שפּעטער קלינגט ער שוין אָנעט צו מיר! ״די פרוי איז זייער ענלעך אויפן טאַטן! ס׳איז אַלץ אמת! איך האָב אויך אויסגעזוכט אַן אַלטן שוועסטער קינד וואָס האָט געוואוסט דערפון און ער האָט מיר מודה געווען אַז ער האָט געוואוסט דעם סוד אין דער משפּחה, געוואוסט אַז מ׳טאָר פאַר מיר ניט ריידן דערוועגן״.

דער איד – בלומע׳ס ברודער – האָט איר געשיקט אַ בילעט און זי איז אין 1992 געפאָרן צום ערשטן מאָל אין אַמעריקע באַקענען זיך מיט איר אינגערן ברודער וואָס האָט זיינע אַלע יאָרן ניט געוואוסט אַז זי איז דאָ אויף דער וועלט.

די טרערן וואָס האָבן זיך געגאָסן, פּרעגט ניט.

בלומע כ״ץ אין ווילנער אוניווערסיטעט

״אליקום?!״ טוט ער אַ שריי אין טעלעפאָן! דאָס איז מיין העברעאישער נאָמען! פון וואַנעט ווייסט איר דאָס? אליקום! הערט זיך איין, זייט ניט אין כעס וואָס מיר קלינגט עס אַלץ ווילד. טוט מיר אַ טובה, און שיקט מיר אַ בילד פון דער פרוי, יונגערהייט און ווי זי זעט אויס איצטער.״ (זיין ענגלישער נאָמען איז געוויינלעך געווען אינגאַנצן אַנדערש.)

סווינציאַן אַמאָל

Yiddish Translating

האט איר אלטע דאקומענטן אדער בריוו און איר זוכט דאס צו איבערזעצן אויף ענגליש?

לייזער מישולבין, א מומחה אויף אידיש און ענגליש, קען עס איבערטייטשן פאר אייך.

yiddishtranslating.com

• **Family Diaries and Letters**
• **Print and Longhand**

Lazer Mishulovin
(206) 888-8990
Info@yiddishtranslating.com